

Llengua i Ús

Revista Tècnica de Política Lingüística

53

2n
SEMESTRE
2013

ISSN: 2013-052X

Experiències

2.3

El blog com a eina d'aprenentatge de l'escriptura en nous universitaris

Eth blòg com a eina d'aprenentatge de l'escriptura en nous universitaris

El blog como herramienta de aprendizaje de la escritura en universitarios recién llegados

The blog as a tool to help university newcomers learn writing skills

Enric Serra

Universitat Autònoma de Barcelona

El català *Llengua*
per a tothom

Generalitat de Catalunya
Departament
de Cultura

El blog com a eina d'aprenentatge de l'escriptura en nous universitaris

aprenentatge escriptura, expressió escrita, blog, xarxa, recursos digitals, usos educatius del web 2.0

Pot ser útil un blog en la situació d'aprenentatge que descriu el títol d'aquest article? Com s'esdevé amb l'ús de qualsevol de les eines de l'anomenat *web social*, la resposta s'ha de basar en una reflexió i una anàlisi que ajudin a determinar si l'opció és prou justificada pedagògicament. Aquest és l'objectiu d'aquest escrit, que té una conclusió: l'ús de blogs, complementàriament o no a altres espais i eines per a l'aprenentatge, pot resultar adequat en el cas indicat dins el marc de l'aprenentatge global de la llengua d'un nouvingut universitari.

Eth blòg com a airina d'aprendissatge dera escriptura en nauvingudi universitaris

aprendissatge dera escriptura, expression escrita, blòg, hilat, recursi digitaus, emplecs educatius deth web 2.0

Pòt èster util un blòg ena situacion d'aprendissatge que descriu el títol d'aquest article? Com a lòc damb er usatge de quinsvolha des airines deth nomenat *web social*, era responsa a de basar-se en una reflexion e ua analisi qu'ajuden a determinar s'era opcion ei pro justificada pedagogicament. Aquest ei er objectiu d'aquest escrit, qu'a ua conclusion: er usatge de blògs, complementàriament o non a d'alti espacis e airines entar aprendissatge, pòt resultar adequat en cas indicat laguens eth marc der aprendissatge globau dera lengua d'un nauvingut universitari.

El blog como herramienta de aprendizaje de la escritura en universitarios recién llegados

¿Puede ser útil un blog en la situación de aprendizaje que describe el título del presente artículo? Como ocurre con el uso de cualquier herramienta de la denominada *web social*, la respuesta debe basarse en una reflexión y un análisis que ayuden a determinar si la opción está suficientemente justificada a nivel pedagógico. Ese es el objetivo del presente escrito, que llega a una conclusión: el uso de blogs, complementariamente o no a otros espacios y herramientas para el aprendizaje, puede resultar adecuado en el caso indicado en el marco del aprendizaje global de la lengua de un universitario recién llegado.

aprendizaje de la escritura, expresión escrita, blog, red, recursos digitales, usos educativos de la web 2.0

The blog as a tool to help university newcomers learn writing skills

Can a blog be useful in the learning situation described in the title of this article? As occurs with the use of any tools in the so-called *social web*, the answer must be based on reflection and analysis which help discover whether the option is sufficiently justified from an educational point of view. This is the aim of the article, which reaches the following conclusion: the use of blogs, whether as complements to other learning spaces and tools or not, may prove beneficial in the case indicated, within the framework of an overall learning programme for newcomers to the university.

learning to write, written expression, blog, network, digital resources, educational uses of the web 2.0

Els nous nousinguts

On *vénen* els nousinguts? El concepte *nouvingut* ha canviat aquests darrers anys, a mesura que la digitalitat s'ha anat convertint en un espai decisiu per a les persones. Ha deixat de ser tan sols un mitjà per dur a terme certes activitats i s'ha convertit en un *medi*, en un espai de residència. Fa uns quants anys, la condició de nousingut estava lligada al desplaçament físic (*venir* volia dir en el nostre cas desplaçar-se fins a l'àrea catalanoparlant) i a la revelació *in situ* d'unes determinades realitats. Actualment, no deixàriem de considerar un *nouvingut* algú que ha accedit a la cultura i a la llengua catalanes i al seu aprenentatge utilitzant recursos o contactes personals a la xarxa, de manera formal o informal. El territori on *vénen* els nousinguts, doncs, és ara molt més ampli i la condició de nousingut, si ho mirem així, és cada vegada més estesa.

Els nousinguts universitaris, per bé que diversos estudis demostren que s'introdueixen més lentament que no s'esperaria en l'ús de les eines anomenades 2.0,¹ pertanyen generalment a una generació hiperconnectada i poden aprendre amb facilitat mitjançant els nous espais arquetípics del web social als quals no són pas uns nousinguts. La digitalitat és ja un espai de continuïtat de les seves vides, siguin on siguin físicament, en el qual és natural, doncs, que tingui lloc una part del seu aprenentatge.

La nova escriptura

El concepte *escriptura* ha experimentat aquests darrers anys canvis radicals.² La literacitat tal com la coneixíem, el fet de llegir i escriure que havia experimentat relativament pocs canvis en molt de temps, s'ha modificat en gran manera en pocs anys a causa dels nous usos digitals. Escriure és ara una experiència en bona part nova i

la novetat incorporada no es pot passar per alt en l'ensenyament aprenentatge de la llengua. En contrast amb això, alguns dels documents clau que defineixen el marc de l'ensenyament, l'aprenentatge i l'avaluació de les llengües, com el mateix *Marc europeu comú de referència per a les llengües* (MECR), del Consell d'Europa (2001), o documents que en deriven o s'hi encaixen, com ara programes, programacions o exàmens, no solen enfocar encara adequadament aquesta qüestió tan recent.

El tractament que es fa de la nova escriptura en alguns d'aquests documents de referència consisteix sovint a esmentar els nous *gèneres* digitals més consolidats (xats, fòrums, xarxes socials, wikis, blogs) sense anàlisi, com a simples receptacles connotats de modernitat de pràctiques lingüístiques que, en el fons, són ensenyades i avaluades com a pràctiques convencionals de llengua. Els gèneres i els textos digitals, amb tot, presenten una colla de característiques noves que els aprenents de llengua no poden desconèixer. En són exemples les que afecten la profunditat dels textos i la seva interrelació (hipertextualitat, intertextualitat), la cohabitació de mitjans (multimodalitat), el lloc no únic on es troben els productes digitals creats (ubiquïtat) i les condicions de la producció dels textos (en línia). La pràctica de l'escriptura, d'altra banda, mai no havia estat tan unida a la de la lectura als espais digitals, on consumir i prosumir són dues accions amb una forta imbricació. Per dir-ho ràpidament: una expressió antiga com *que el llegir no et faci perdre l'escriure* és més anacrònica que mai.

L'aprenentatge de l'escriptura al lloc natural de la *nova* escriptura, encara que no sigui amb exclusivitat, sembla una opció interessant per a tot aprenent de llengua. No hem d'oblidar, d'altra banda, que la digitalitat és un espai en el qual l'escriptura, potser contra pronòstic, continua

1. Veg. OLLIVIER i PUREN, Cap. 1.

2. Es pot consultar, sobre aquesta qüestió, el text de CASSANY *En línia*.

tenint un paper molt destacat: moltes persones prefereixen escriure, a la xarxa, a fer-hi servir altres formes de comunicació basades en la imatge i el so.

Els nous dietaris

El blog (de *web* i *log*, 'diari' en anglès) és un dels productes i espais digitals per excel·lència. Apareguts a meitat dels anys noranta, els blogs han crescut exponencialment (el 2010 n'hi havia més de cent cinquanta milions al món) i la llengua catalana hi té una presència molt remarcable (el 2012 el català hi era la vuitena llengua més usada). Els blogs són avui un dels espais més consolidats i estables de la xarxa, un espai que el dinamisme de les plataformes de microblogs no ha arraconat, perquè garanteix un tipus de comunicació extensa i amb possibilitats expositives i argumentatives que es continua trobant necessària. El concepte a què responen els blogs, amb tot, no és pas nou, perquè no deixen de ser una prolongació dels antics dietaris o diaris personals, que es basaven, com ho fan els mateixos blogs, en una cronologia d'anotacions. L'ecosistema dels nous dietaris és ara la digitalitat, un espai molt ric que permet la incorporació fàcil de mitjans diversos com el text, el so o el vídeo.

El fet que els blogs siguin altament polivalents (més que no altres espais més específics, com fòrums, wikis o portafolis digitals), flexibles, personalitzables, lleugers, fàcils de fer servir, i gratuïts en molts casos, els converteix en eines molt aptes per a les pràctiques educatives i també per a l'ensenyament-aprenentatge de les llengües i, en concret, de l'expressió. La bibliografia sobre els usos educatius dels blogs i la seva aplicació a qualsevol àmbit és a hores d'ara molt extensa.³

3. Veg., com a exemple, el text de BALAGUÉ i ZAYAS citat a la bibliografia.

4. Tot i la lleugeresa dels blogs, tanmateix, alguns professors de llengua catalana del centre han optat per espais digitals encara més elementals, especialment en cursos breus. Es poden citar, en aquest sentit, eines que són *simples* taulers digitals com ara Padlet o Linoit, en els quals els aprenents poden penjar, sense ni tan sols donar-s'hi d'alta i amb una gran facilitat, les seves aportacions escrites pròpies del nivell.

Un exemple de l'adopció docent d'aquesta eina el tenim al Servei de Llengües de la UAB. Abans de l'eclosió de l'anomenat *web social* (2004), era habitual que el professorat dugués els alumnes, també els nouvinguts, a espais d'estructura rígida i vertical com els campus virtuals. La UAB va generar el seu a meitat dels anys noranta i el Servei de Llengües de la UAB en va fer servir de seguida les aules virtuals amb finalitats docents. L'expansió de l'anomenat *web 2.0*, amb tot, va fer que la UAB posés a disposició de tota la seva comunitat eines més lleugeres, autònomes i descentralitzades, com ara blogs o wikis.

El Servei de Llengües ha viscut la pruija dels docents de fer el pas a utilitzar els blogs, en el marc d'una preocupació més general de l'organització i dels professionals per l'actualització tecnològica i pedagògica. Una gran part dels seus formadors de llengües es van llançar a usar-los entre els anys 2007 i 2009, sobretot com una eina individual gestionada pel mateix docent i alhora punt de referència virtual per al grup classe. El professorat de català del Servei de Llengües, en concret, ha fet servir i fa servir regularment blogs docents, entre altres casos, també en el dels alumnes nouvinguts.⁴ Quan la trajectòria de formació del nouvingut és extensa, amb tot, un altre tipus de blog, el blog personal de l'alumne, podria ser una eina valuosa per a l'aprenentatge. És d'aquesta mena de blogs, entesos com a eina personal de l'alumne, que vull parlar a continuació com a hipòtesi de futur.

Per què un nouvingut hauria de fer servir un blog per aprendre llengua?

Què hi ha en la naturalesa d'un blog que s'adigui a l'aprenentatge de la llengua d'un nouvingut i, més concretament, al seu aprenentatge de l'expressió escrita?

El blog com un espai digital per practicar la llengua estàndard

El treball en digitalitat permet que els aprenents es moguin dins un medi en el qual, com dèiem, resideixen, i que constitueix per a ells una àrea de continuïtat, un punt d'ancoratge siguin on siguin físicament. Ara bé: la *residència* digital habitual de molts aprenents sol consistir, sobretot, en el que s'anomenen *pràctiques vernacles*, lliures, independents, informals, fora de control institucional i força sovint caracteritzades per un ús anormatiu de la llengua (presència en xats o xarxes socials, per exemple). Unes pràctiques que es relacionen més amb motivacions socialitzadores que no pas amb finalitats d'aprenentatge.

Una de les característiques clau dels blogs, que els converteix en un espai adequat per aprendre la llengua, és que s'hi ha consolidat l'ús d'una llengua normativa i d'una varietat propera a l'estàndard. Recordem que als nivells inicials del MEQR l'*input* i l'*output* escrits a què s'enfronten els aprenents són sempre en aquesta modalitat de la llengua.

El blog com un espai per reduir la dispersió

Una de les necessitats principals de qualsevol persona a la xarxa és filtrar i reduir la hiperabundància informativa, la dispersió en què es pot convertir fàcilment la navegació. En el cas d'algú que entra en un espai lingüístic i cultural nou, exposant-se a tota mena d'estímuls socials, culturals i lingüístics, li és un imperatiu poder domesticar i reduir la dispersió i estar en condicions de generar coneixement des de la simple informació. Un blog pot ser per al nouvingut un espai elemental d'agregació que li permeti recollir les fonts rellevants (textos reals, per exemple) per dur a terme les tasques d'escriptura.

El blog com un espai estratègic amb eines a l'abast per a l'aprenentatge

En relació directa amb el que acabem de comentar, el blog pot esdevenir amb molta simplicitat un espai estra-

tègic que dóna seguretat al nouvingut, amb els recursos que necessita tenir a l'abast per aprendre. Entès com un entorn personal d'aprenentatge, el blog permet que l'aprenent situï a un clic els recursos que considera fonamentals per aprendre, les *petites peces dèbilment articulades* útils per a ell. Poden ser des de recursos relacionats amb la cultura en un sentit ampli, o la competència intercultural, fins a aplicacions generals per a l'aprenentatge de la llengua o eines concretes que el puguin ajudar a escriure. La inserció de peces creades en altres espais per mitjà de ginys, o de codis d'incrustació (els populars codis *embed*), pot ser, en aquest sentit, molt útil, pel fet que permet la reparició i l'apropiació de peces generades externament que poden ser vàlides per a l'aprenentatge individual.

La llista d'eines o recursos en aquest espai estratègic podria ser llarga: conjugadors, diccionaris, activitats d'escriptura, generadors de mapes conceptuals, aplicacions per a l'escriptura col·laborativa, aplicacions per generar còmics, eines per fer jocs de llengua de tota mena per al treball de l'expressió escrita i del vocabulari, *flashcards* o targetes de lèxic, eines de visualització gràfica de paraules, eines de *storytelling*, tests, accés a nous espais de conversa escrita o no (fòrums, xats), materials didàctics específics, ginys dels mateixos blogs amb tota mena de funcionalitats, etc. Hem de destacar el giny lingüístic, fàcil d'incorporar als blogs, que permet a l'usuari i als visitants traduir el contingut del blog. Es tracta d'una poderosa utilitat per ajudar l'aprenent nouvingut a escriure.

Un blog, doncs, pot contenir perfectament organitzats els recursos bàsics que l'alumnat ha de tenir a la seva disposició per aprendre a escriure el català i també, lògicament, per treballar les altres habilitats lingüístiques.

El blog com un espai personal fortament identitari

Una de les característiques d'una gran part dels blogs és que solen girar a l'entorn de l'individu creador que els arti-

cula i els gestiona. Aquest lligam íntim amb l'individu, propi de qualsevol diari personal, s'adiu perfectament amb les temàtiques pròpies de l'*input* i de l'*output* dels textos dels primers nivells d'aprenentatge d'una llengua, que són molt propers a les experiències de qui parla (personals, familiars, quotidianes, de l'entorn circumdant, d'interès personal, sobre necessitats immediates). Un diari personal és un gènere que pot registrar sense cap mena d'artifici aquestes experiències personals. No oblidem, d'altra banda, que el blog requereix fer una presentació de l'autor (que pot ser una de les primeres activitats escrites en els nivells bàsics). De manera natural, empesos per la motivació de ser aprenents-editors a la xarxa, els aprenents solen tenir interès a penjar als blogs elements (pensaments escrits, imatges i vídeos comentats) que els identifiquen i els donen a conèixer a la resta de companys.

El blog com un espai per a la narrativa personal d'un procés de canvi

Un blog és fonamentalment un diari, i la dimensió cronològica n'és l'essència. Un espai d'aquestes característiques es pot ajustar perfectament a les necessitats expressives dels nouvinguts, que viuen el punt d'inflexió entre un abans i un després, l'entrada (la *vinguda*) a un nou espai lingüísticocultural, un moment de probable replantejament, redefinició o eixamplament de la identitat. El blog personal pot ser, sens dubte, amb l'encoratjament docent si cal, un espai que motivi i reculli el qüestionament i el creixement del jo davant el que és nou i que reflecteixi les vicissituds de la posada a prova de la competència intercultural personal que determinen aquesta competència. El nouvingut hi pot deixar constància, ben naturalment, de la seva progressiva experiència més o menys reeixida de descentrament i d'obertura a l'alteritat.

El relat de l'abans del qual parteix cada persona es pot traduir al blog, perfectament, en la redacció d'una biografia lingüística. Fa alguns anys, justament, el Servei de

Llengües va estimular la recollida de biografies lingüístiques d'estudiants nouvinguts en un blog col·lectiu (consulteu-ne la referència a la bibliografia).

Les biografies, segons el nivell de llengua dels aprenents nouvinguts (A1, A2, B1), poden anar des de la senzilla consignació d'informació personal molt breu, pràcticament en forma d'una llista de paraules o de breus sintagmes, fins a la descripció d'experiències passades amb matisos temporals i, encara, poden oferir en nivells més alts (B1) un relat senzill però ja amb una certa maduresa cohesiva d'experiències i sentiments personals, amb la seva evolució.

Entenem que cada nouvingut, doncs, atresora un relat en curs, i que relatar s'ajusta bé als blogs, unes eines que propicien l'*storytelling*. Altres eines ben conegudes que estimulen els aprenents de llengües a recollir els seus progressos, com ara el *Portfolio europeu de les llengües* del Consell d'Europa (els aprenents hi van consignant l'augment de les seves competències lingüístiques) no són productes concebuts tècnicament com una línia de temps com ho són els blogs.

El blog com un espai que convida a concretar la voluntat de comunicar

Una de les característiques més destacades del web social és que permet proporcionar als aprenents tasques de la vida real, d'acord amb una aproximació interaccional en l'aprenentatge de llengües, de manera que puguin esdevenir actors socials competents. El blog fa que l'usuari s'expressi, participi, creï, vulgui dir-hi la seva en un espai real.

L'escriptura d'un blog personal és una invitació explícita a comunicar, que és el component clau i imprescindible en l'aprenentatge d'una llengua. Si és cert que en molts espais digitals predominen els *lurkers*, o observadors, que mai no intervenen i només observen, és imaginable, en canvi, un diari personal en blanc? Un blog personal impel·leix na-

turalment el seu propietari a l'expressió i, encara més, a la continuïtat en l'expressió. Un blog convida l'usuari, doncs, a concretar la seva voluntat de comunicar.⁵

El blog com un espai natural per a l'expressió amb brevetat

Una de les característiques dels textos escrits que es produeixen als primers nivells establerts pel MECR és la reducció en l'extensió. Es tracta, normalment, de textos breus o molt breus i, encara, en el nivell més baix o inicial, l'aprenent està en condicions d'escriure poc més que expressions aïllades, puntuals, com les que es generen en emplenar un formulari, per exemple.

La generació d'un blog, a les primeres hores de vol de l'aprenent nouvingut, es pot explotar des de l'objectiu inicial que l'aprenent produeixi una escriptura fragmentària. En donar-s'hi d'alta, l'usuari pren opcions personals que no requereixen una escriptura encara desplegada en períodes amplis i connectats (opcions de regulació de la privacitat, tria del model de blog o de les seves característiques generals, o dels ginyes que s'hi incorporaran, etc.). El llenguatge a què ha de fer front el nouvingut en aquest moment inicial està al seu abast, perquè la llengua que té al davant és, com pertoca al nivell, una llengua *previsible*, la llengua típica dels menús d'ingrés a qualsevol producte de la xarxa.

Més enllà de les oportunitats de pràctica d'un llenguatge formulari, el blog ofereix al nouvingut la unitat apunt (el *post*), que ha esdevingut ja una autèntica unitat de referència: «la nueva realidad ya no es la página. La nueva unidad de contenido es el “post”, eso es, el pequeño mensaje , el artículo, el microcontenido que escribo en cada artículo de mi bitácola [...]».⁶ L'apunt pot permetre perfectament a un aprenent dels nivells A2 o B1, per

exemple, resoldre en un text breu els seus propòsits del nivell (descriure els seus amics, descriure el lloc on viu, descriure les seves activitats quotidianes).

Un altre aspecte d'escriptura breu que el blog ofereix i del qual es pot treure partit didàctic és l'etiquetatge, una pràctica ben habitual en molts serveis del món digital que els blogs exemplifiquen. Etiquetar els apunts fets al blog pot ser, per exemple, un bon pretext per a una pràctica d'expressió escrita breu i sintètica adequada als primers nivells.

El blog com una conversa

Un blog és, fonamentalment, una conversa, generalment escrita; i no gens un espai autista d'expressió desconectat d'altres persones i opinions. Un blog és, en realitat, una incitació a la construcció de xarxa, a la generació de diàlegs. Des d'aquest punt de vista, el blog personal de l'aprenent pot ser una eina molt valuosa per propiciar les activitats d'interacció escrita, en forma, per exemple, de comentaris als apunts dels blogs dels companys.

Si la unitat *apunt* es caracteritza per la relativa brevetat, el comentari escrit en forma de comentari que es deixa en un blog, o la resposta a un comentari, és una nova unitat del tot adient per a l'expressió escrita del nouvingut. Les diverses situacions d'interacció escrita previstes pel MECR en els nivells inicials es poden dur a terme perfectament en l'espai de comentaris escrit dels blogs.⁷

Un altre aspecte destacat de la dimensió dialògica dels blogs és que s'hi poden fer servir les opcions de compartir, essencials en el web social, que permeten enviar textos fora del blog, a espais com les xarxes socials. Es tracta d'una interessant forma nova de comunicació radicalment breu i potencialment generadora d'interacció.

5. Veg., pel que fa a la voluntat de comunicar, el recull d'escrits editats per MARI i STRUBELL citat a la bibliografia.

6. CASTAÑO, Carlos [et al.], p. 27.

El blog com a espai real de la nova literacitat

El treball en un espai com un blog situa l'aprenent davant (o més aviat *dins*) els textos que defineixen la nova literacitat. I ho fa sense ficció i sense inadequació, en l'ecosistema mateix d'aquests textos (evitant, doncs, la simulació: «imagina que escrius un comentari en un blog d'un company...», «incorpora el teu text escrit en un fòrum virtual», «resol aquesta activitat escrivint en un xat») i amb la possibilitat que l'aprenent faci front a les noves característiques reals dels nous textos escrits i, també, en pugui obtenir el màxim des de l'angle de l'aprenentatge de la llengua.

Si ens centrem ara només en un dels trets de la nova literacitat que és ben present als blogs, la multimodalitat, ens adonem que la possibilitat (feixuga fora dels espais virtuals) d'elaborar textos escrits que dialoguin amb altres mitjans (imatge, àudio, vídeo), que els complementin o els aportin profunditat, té un altíssim valor per a l'aprenent nouvingut: hi obté no tan sols un guany de competència digital, sinó la possibilitat de reforçar la seva expressió verbal incipient amb elements no textuais que són un ajut inestimable sobretot als primers nivells d'aprenentatge.

Conclusió

El blog personal és una eina consolidada del web social que pot ser apta per a l'aprenentatge de l'escriptura i, més en general, de la llengua, en el cas dels aprenents nouvinguts de l'àmbit universitari. Es tracta d'una eina senzilla, polivalent, flexible, lleugera, que pot pivotar centralment amb tota naturalitat en l'ús de la llengua escrita. El blog es revela una eina valuosa perquè a) la llengua que s'hi fa servir és la pròpia dels nivells inicials d'aprenentatge i no la llengua anormativa d'altres espais de la xarxa; b) ofereix possibilitats d'agregació i de selecció dels *inputs* rellevants a l'aprenent nouvingut en un context

d'hiperabundància informativa i li permet bastir un entorn estratègic, valuós, amb totes les eines i les aplicacions oportunes per escriure i aprendre la llengua; c) sol ser un espai fortament personal i identitari adequat a l'expressió dels temes que pertocquen a un aprenent nouvingut; d) és un espai cronològic idoni per al relat reflexiu i crític de la *vinguda* del nouvingut i també de la seqüela que constitueix el curs del seu aprenentatge lingüístic; e) és un espai motivador i destinat a recollir l'opinió, que impulsa l'usuari a concretar naturalment la *voluntat de comunicar*; f) és un espai on l'aprenent pot produir els textos escrits breus característics dels nivells inicials i, alhora, en el qual són comunes les interaccions escrites senzilles amb altres usuaris de la llengua pròpies dels nivells dels nouvinguts; g) és un espai que pertany a l'ecosistema on es duen a terme les noves pràctiques lletrades, les quals tenen un valor en elles mateixes i, alhora, una repercussió positiva en l'aprenentatge. Un espai que, més enllà del lloc on es trobi físicament el nouvingut, se situa en el territori de residència permanent i punt de referència inevitable de cada vegada més persones: la digitalitat.

Bibliografia

BALAGUÉ, Francesc; ZAYAS, Felipe. *Usos educatius dels blogs: Recursos, orientacions i experiències per a docents*. Barcelona: UOC, 2007.

CASSANY, Daniel. *En línia: Llegir i escriure a la xarxa*. Barcelona: Graó, 2011.

CASTAÑO, Carlos [et al.]. *Prácticas educativas en entornos web 2.0*. Madrid: Síntesis, 2008.

7. P. 113-114.

Marc europeu comú de referència per a les llengües: aprendre, ensenyar, avaluar. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura; Ministeri d'Educació, Joventut i Esports del Govern d'Andorra; Govern de les Illes Balears. Conselleria d'Educació i Cultura, 2003. També disponible en línia a: <<http://www.gencat.cat/llengua/marc>> [Consulta: 25 octubre 2013]. [Títol original: *Common European Framework for Languages: Learning, Teaching, Assessment.* Estrasburg: Consell d'Europa. Departament de Política Lingüística, 2001].

MARÍ, Isidor; STRUBELL, Miquel (ed.). *La voluntat de comunicar, objectiu de les aules de llengües.* Barcelona: UOC, 2011.

OLLIVIER, Christian; PUREN, Laurent. *Le web 2.0 en classe de langue.* París: Maison des Langues, 2011.

UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA. [apunts de blog]. *Biografies lingüístiques.* <<http://blogs.uab.cat/biografieslinguistiques>> [Consulta: 25 octubre 2013].